

Pericles

(2. rész)

Az persze, hogy mi a természetes és mi nem a „Pericles”-ben, újfent talány, amellyel Shakespeare tovább növeli a darab megoldandó rejtélyeinek a sorát, s a maga által felkínált lehetséges feleleteket ismét az utalások és a bennük lappangó metaforikus töltések képezik, mint pl. esetünkben is: Pentapolisz (vagyis Szodoma) és Simonides (Lót?).

Ezen a ponton Shakespeare szinte sugallja (súgja), hogy nézzünk utána a bibliai (Ószövetség) városnak, és vonatkoztassuk ezeket a (köz) ismereteket a műre. A bibliai Szodoma feltehetőleg Kr. e. 2200 körül (más források Kr. e. 3700–3600-ra, vagyis az ún. zsidó időszámítás kezdetére – 3761. október 7-re – teszik Szodoma történetét), Lót (Ábrahám unokaöccse) idejében vált igazán „bűnössé”, és váltotta ki Isten haragját, aki büntetést helyezett kilátásba. Valószínűleg egy Jordán-folyó melléki városkáról lehet szó, a Holt-tenger déli csücskében, az Ígért földje, vagyis az ószövetségi Kánaán környékén. A terület, vagyis a Holt-tenger (és vidéke) Földünk legmélyebb szárazföldi pontja. Ezen a (mély)ponton érdemes megtennünk az első összevetést: Ahogy Shakespeare a „Pericles”-ben az ember (nemi) ösztöneinek legmélyebb rétegeit igyekszik görcső alá venni, és ahogy a „Pericles” az „Athéni Timon”-nak lehetne egyfajta „mélyénje”, aki (amely) viszont „Antonius (és Kleopátra)”, „lábjegyzete”, vagyis szintén nem kevésbé sekély szintje, úgy a mester a (mitikus) földrajz tekintetében is a f(F)öld legmélyebb és egyben az emberi civilizáció (egyik) legrégebbi idejére (több mint 5000 évnyi idő) helyezi a cselekmény (egyik) kitüntetett epizódját.

De maradjunk a történet legmélyebb pontján: A „tenger” valójában lefolyástalan tó, s a magas sókonzentráció miatt (magasabb rendű) életre alkalmatlan (ezért holt).

Az „írás” szerint Szodoma (és Gomorra) a bűn és a szexuális elhajlások városa volt egykoron (lásd pl. a szodómia kifejezést, amely nem hüvelyi úton való közösülést, más vonatkozásban zoofiliát – állatokkal való közösülést – jelent stb.), amely a helyi férfiak erőszakos homoszexualitásáról, a városlakók erkölcsi romlottságáról, házasságtörésekről, paráznaságról, az emberek természetellenes hajlamairól, kívánságairól vált hírhedtté.

Az „írás” úgy tudja, hogy a város egyetlen „igaz” embere Lót volt (Ábrahám unokaöccse és útítársa), aki a történet szerint idegen férfiakat (valójában Isten férfialakban megjelent angyalait) fogadott házába vendégül, akiken a homoszexuális szodomai férfiak erőszakot akartak elkövetni. Lót inkább két szűz lányát kínálta fel nekik, de a „meleg” nem tágítottak. Ekkor Isten angyalai megvakították a támadókat, Lótot és családját

(feleségét és két lányát) kimenekítették a városból, amelyet Isten kénköves és tüzes esővel pusztított el. A „mentők” ráparancsoltak a menekülőkre, hogy ne nézzenek vissza, amikor elhagyják a (bűnös) várost, de Lót felesége megszegte a tiltást, visszanézett (sóváran?), és sóbálvánnyá vált. Úgy hírlik, hogy Lót és leányai megmenekültek, és sokáig egy barlangban tengették életüket. Történt aztán, hogy a lányok attól való félelmükben, hogy sohasem fognak férjhez menni és gyereket szülni, leittatták apjukat, közösültek vele és egy-egy fiúgyermeket szültek „neki”: Moábot és Ammont. Moáb leszármazottjai a moabiták, ezek kesei utóda Ruth, az ún. Ruth-tekercs (Ruth könyve) „főszereplője”. A tekercs (könyv) fontos helyet foglal el mind a zsidó, mind a keresztény hagyományban. Ammon leszármazottjai az ún. ammoniták. Vonatkoztassunk újra:

Simonides a fentiek ismeretében lehetne akár Pentapolisz, vagyis Szodoma, a bűnös város melleg uralkodója is, aki Pericles tánctudását dicséri, maga mellé „osztja be éjszakára” szomszédul, elismerően szól Pericles zenei jártasságáról, mesternek nevezi és végül, miután mindenirányú képzettségéről személyesen is meggyőződött, lányának ajánlja mesterül. A tánc is, a hangszeren való játszás is kifejezhet szexuális aktust, de a dicsérő szavak és a „szomszédság” is árulkodó, de legalábbis gyanús. S ha mindez nem volna elég, idézzük a harmadik halászt a második felvonás első színéből:

„Harmadik halász:

(...) De ha jó Simonides királyunk is úgy gondolkodnék, mint én...

Pericles (félre):

Simonides?

Harmadik halász:

(...) akkor kifüstölnők az országból ezeket a heréket, akik kifosztják mézükből a méheket.”

A halász Simonidesre vonatkozó „jó” jelzője a szövegrészletben pejoratív értelmű, és azt fejezi ki, hogy Pentapolisz (Szodoma) királya valójában gaffickó („jómadár”), de a másik kulcsszó, a „here” is találó, és nemcsak a hím méhre vonatkoztatható, hanem akár „hímringyó” jelentéssel is illeszkedhetne a szövegkörnyezetbe.

Nem megkerülhető kérdés természetesen a Simonides – Lót megfeleltetés sem.

Lót leányaival folytatott nemi viszonyát (valójában a lányok voltak az apjukkal való közösülés kitervelői, és bizonyos szempontból a megvalósítói is, noha a dolog lényegéből adódóan kettőn állt a vásár) felfoghatjuk egyfajta, ún. Elektra-komplexusnak is: a kislányok apjuk iránt érzett öntudatlan vonzódása – női „Ödipusz-komplexus”. Ha következetesek akarunk lenni, akkor „Lót-komplexusról” kellene beszélnünk, hiszen, ha minden igaz, Lót története régebbi, mint Elektraé...

Vagyis Simonides mint a szodomai Lót „jogutódja” felkeltheti bennünk a gyanút, hogy maga is folytatott (nemi) viszonyt a lányával.

Érdekes elgondolkodni az anyák, illetve az (elkövető) apák feleségeinek sóbálvánnyá való átváltozásáról. Ez a „lemerevedés”, tehetetlenség, „halottság” lehet előzménye is, következménye is az apák vérfertőző viszonyának, a legtöbb anya ugyanis sejtí a bűnt, de az éretlenség és a félelem erősebb bennük, ezért fordítják vissza (el) a fejüket, mintha semmit sem látnának...

Pericles tehát, úgy tűnik, ezúttal sem lehet teljesen biztos arája ártatlanságában (tudjuk, a görögöknél ez feltétel), még akkor sem, ha az após (jelölt) történetesen meleg (homoszexuális) (is).

Tulajdonképpen Pentapoliszban, Simonides udvarában is valami hasonló dolog történik, mint Antióchiában, Antiochus udvarában: lányukat szerető, azokat férjhez adni nem, vagy nehezen akaró apákról, apjukat szerető, tőlük elválni nem, vagy nehezen akaró királykisasszonyokról, többféleképpen is értelmezhető-megválaszolható rejtélyes (bűnös?), titkos kérdésről, kérésekről és egy hősről, aki bármennyit hajózik is, ugyanazzal az (ős)bűnnel találja szembe magát, mint József Attila, amikor éppen zord:

„Zord bűnös vagyok, azt hiszem,
de jól érzem magam.

Csak az zavar e semmiben,
mért nincs bűnöm, ha van.”

(...)

(József Attila: A bűn – részlet)

Mindazonáltal nem kerülheti el a figyelmünket az a (komplementer) tükörszimmetria, amelyet Shakespeare ebben a művében is tökélyre vitt: a „nőszerezés” motívumára gondolunk természetesen, ebben ugyanis a „két udvar” más szokást követ.

Az első nekifutásban (Antiochia) a hősnak kell, kellene megoldania a rejtélyt, amelyet egy apa-lánya kettős ad fel a kérőnek a leány kezének elnyerése fejében.

A második nekifutásban (Pentapolisz) látszólag a leány választ, valójában az apa dönti el, hogy a vőjelöltek feladványai: a lovagok pajzsainak jelképei, valamint a latin nyelvű jelszó közül, melyik jöhet számításba.

Ezúttal azonban a leány apja (Simonides) az, aki szinte szinkronfordításban tolmácsolja a jelképek és a latin jelszavak értelmét. Az após(jelölt) mintha példát mutatna itt és most Periclesnek „rejtvényfejtésből”, s ha valaki, talán éppen Simonides a „legprofibb” ismerője a lovagok virágnyelven megfogalmazott szerelmi vágyának.

Ebben a részben (második felvonás, második szín) Shakespeare Simonides és a lovagok révén valóságos szimbólumszótárt ad a kezünkbe (a művelt jelen népének).

Nincs tudomásunk arról, hogy az ókori görögök az athéni demokrácia fénykorában (középkori) lovagi tornákat rendeztek volna. Az európai lovagkor viszont hosszú hallgatás után ismét divatba hozta a szerelmet, ezúttal kötelezően férfiak és nők között. A lovagok nők iránti szerelme

(szintén kötelezően) rejtjelezve, ún. virágnyelven szólalhatott meg...

Shakespeare ezúttal is elképesztő zsonglőrmutatványt tesz az idővel: Pericles korát (Kr. e. 450 körül) visszavetíti az emberi civilizáció legkorábbi időszakára és helyszínére, vagyis Kr. e. 2200-ra (Kr. e. 3700-ra?) [Pentapolisz (Szodoma)], de, mint láttuk, Athéni Timonnal úgy köti össze Periclest és Antoniust (valamint Kleopátrát), hogy máris a Megváltót közvetlenül megelőző néhány évben találjuk magunkat. Mint majd látni fogjuk, a további helyszínek kapcsán (Antiochia, Tyrus, Tarsus, Mitylene, Ephesus stb.) betekintést nyerhetünk a korai kereszténység kialakulásának helyszíneibe és ezen a réven egyben idejébe is, vagyis az első száz évbe, ha követjük a hőst. A lovagkori kis betét a középkorból már csak „időhab a tortán”.

De maradjunk továbbra is Simonidesnél, hiszen Shakespeare sohasem bízza a véletlenre a névválasztást, vagy a névhez tartozó, sokszor több személyből összegyűrt karakter ósképeinek a megeremtését, színrevitelét, árnyalását.

Az ókori Görögországban valóban élt egy Simonides névre hallgató költő Kr. e. 557 – Kr. e. 468 között, akinek a legismertebb epigrammája a thermopülai hősök sírfelirata, amelyben a görög-perzsa háború spártai hőseinek állít emléket: „Itt fekszünk, Vándor, vidd hírül a spártaiaknak: / Megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.” A Thermopüla (egykori keskeny szoros Görögországban) kifejezés jelentése: Meleg források kapuja.

Egykor a szoros közelében kénes hőforrások voltak. A spártai harcosokról tudnunk kell, hogy mindig ún. „párban” harcoltak, ami azt jelentette, hogy szoros párkapcsolatban álltak egymással, ami többet jelentett egyszerű bajtársiasságnál. Az így kialakult harcmodor hozzájárult a hatékonyabb hadviseléshez. A költő-epigrammaíró Simonides ezek szerint a Meleg források kapujánál emlékezett meg a szintén „meleg spártai” harcosokról, akik egyébként egytől-egyig elestek a csatában...

Létezett a történelem folyamán egy Simeonnak nevezett, talán örmény származású, a kereszténységet a bogumil vallásra felcserélő vértanúja is. A bogumil vallás („Istenesek”, „Pauliciuszok”) a 7. században tűnt fel Örményországban, ahol egyébként a világon először (301-ben) hivatalos állammivallássá vált a (fővonalbeli) kereszténység, amely mindig is eretnekeknek tekintette a bogumilokat.

A bogumilok ugyanis elutasították Jézus isteni születésének tanát, tagadták továbbá a Fiúnak az Atyával és a Szentlélekkel való személyes egységét, elvetették a „Mária Isten anyja” címet, nem tekintették szentségnek a házasságot, és ezért (okkal vagy ok nélkül?) szodomiával, vagyis a férfiak homoszexualitásával vádolták őket. A bogumilok nem hitték az úrvacsora kenyerének és borának anyagi értelemben vett testté és lélekké való válásának dogmáját, nem tisztelték a szentképeket, a keresztet és a kegytárgyakat,

amelyeket bálványnak tartottak. A bogumilok a Pál apostol-féle igaz kereszténység visszaállítására érezték magukat elhivatottnak. A vallásalapító, egy Konstantine nevű (bogumil vallásban felvett neve Szilvánusz), 660-ban a Felső-Eufrátesz partján levő Samsat városában született egyén volt, akit az örmény császár egy Simeon nevű férfival köveztetett halálra. Ez a Simeon később maga is felvette a bogumil vallást, és ezért őt is elérte a (fővonalbeli) egyház keze.

Shakespeare tehát a saját Simonidese által nemcsak az ógörög költő Simonidest ajánlja „melegen”, hanem az örmény Simeont is, akit mintha csak azért emelt volna a darabjába, hogy az tovább mutassa az utat, mégpedig egyenesen Szent Pálhoz. Simeont felfoghatjuk a bogumil vallás egyik első vértanújaként is, aki fejvesztés terhe alatt vállalta egy írásos szöveg, történetesen a Biblia, sajátos (páli) értelmezését. Máris nyakig benne ülünk az írott szövegek magyarázatának problémájában, mint Pericles, aki szintén rejtvényt fejt Antiochiában, vagy éppen maga ad fel rejtvényt Simonidesnek.

Ne feledjük, hogy a különféle (keresztény) vallási szekták, irányzatok, áramlatok, felekezetek stb. végső soron éppen abban különböznek, hogy miként magyarázzák a Szentírást.

Az igazság persze az, hogy az epigrammaíró Simonides is, és az örmény Simeon is általunk keveredett a történetbe nevük révén, de mint „mitikus enzimek” talán segítenek abban, hogy jobban megértsük Shakespeare (szent) írását, magát a rejtvényt, és azokat a szinkronicitásokat, törvényes véletleneket, amelyek újabb rétegeit képezhetik a darabnak, tovább gazdagítván Shakespeare Periclesének látatait...

A Simonides – Simonides – Simeon – Pauliciuszok folytonossági (asszociációs) sor tehát érdekes módon, de talán nem teljesen véletlenül teljesedik ki Szent Pálban (Pál apostol), aki történetesen abban a Tarsus nevű városban született Kr. u. 5 körül, ahol a mi Periclesünknek is volt jelenése.

Újra párhuzamos történetek olvasására és értelmezésére kényszerít bennünket Shakespeare: a maga (és „szerzőtársai”) által kreált Pericles életének eseményeit és helyszíneit egybe kell látnunk a Biblia, ezúttal elsősorban az Újszövetség egyes alakjaival, tájaival, városaival. Lássuk (Kis) Pált:

Őt tekintik a tizenharmadik apostolnak, aki igen nagy szerepet töltött be a kereszténység elterjedésében Európában. Zsidó neve Saul volt, amelynek a jelentése: „kért” (a Pál név jelentése: kicsi). Részt vett a korai keresztények üldözésében, jelen volt István vértanú kivégzésénél. Életének legfontosabb momentumát a damaszkuszi úton érte meg, amikor csodás körülmények között (34 körül) hirtelen nagy fényesség vette körül, leesett a lováról, és látomásban szózatot hallott: „Saul, Saul, mit kergetsz engem?” (Ap. Csel. 9, 1-31) Az esemény hatására megtért, Krisztus-

követővé, és a kereszténység nagy térítő apostolává vált. (Pál fordulása napjainkban január 25-én van.) Pál volt az a „tanítvány”, aki csak a feltámadott Jézussal találkozott (a damaszkuszi úton), Jézus életében nem volt közvetlen kapcsolata Vele. Pál felismerte, hogy számára a legfontosabb az evangélium hirdetése a pogányok között, hogy ez a küldetése. Képes volt arra, hogy az evangéliumot a legkülönbözőbb fölfogású és képzettségű emberek számára érthetővé és elfogadhatóvá tegye, himnikus nyelven magasztalta Istent. Az új hit csak a páli fordulat után kezdett beszivárogni a vagyonosabb rómaiak közé, és így válhatott később állam- és világvallássá. Térített többek között szülőföldjén is (Tarsusban), csak úgy, mint Epheszoszban, tengeri útjai során hajótöréseket szenvedett.

Noha gondolkodásmódja világos volt, mégis örök kérdést jelentett számára a Szentírás értelmezésének rabbinisztikus jellege (mózesi törvény), illetve Krisztus tanításai / útja közötti helyes választás. Például: Szigorúan kell-e alkalmazni a mózesi törvényeket a görög lakosság körében? Szükséges-e a keresztény hitre térített pogányok körülmetélése? De tudott hideg, csípős gúnnyal is beszélni a „pogányok apostola”, amikor például a galáciai híveknek nem ajánlotta a körülmetélést, hanem kívánta, hogy „Bárcsak egészen megcsonkítanak magukat azok, akik zavart támasztanak köztetek!” (Gal 5.12) (Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a körülmetélés Isten Ábrahámmal kötött szövetségének a pecsétje, amiből Lót kimaradt, mivel nem lett körülmetélve.) Szent Pált Rómában vették börtönbe, majd fejezték le 67-ben az Aquae Salviae nevű helyen, ahol, a hagyomány szerint, vére nyomán három forrás fakadt (Tre Fontanes). Görögország patrónusa.

Még egy Simonnal maradtunk adósak, azzal, akit Péternek hívtak, Szent Péterrel (Péter apostollal). Eredetileg ugyanis őt is Simonnak hívták. A Simon, értsd: Simonides, Simeon név jelentése: meghallgattatás, Isten meghallgatta. Jézus adta neki a Péter nevet, ami (kő)sziklát jelent. Péter Kr. e. 1-ben született (nem akármilyen dátum), őt tartják az apostolok legjelentősebbikének a 12 apostol közül. „Civil” foglalkozására nézve halász volt, a Genezáreti tavon halászott. A Genezáreti-tó (Galileai-tenger) a Föld legalacsonyabban fekvő édesvize, környéke pedig Jézus működésének legfontosabb helyszíne. A feltámadt Jézus kizárólag csak vele folytatott párbeszédet a 12 apostol közül. Jézus Krisztus halála után Péter apostol egyenesen (nota bene) Antiochiába ment, hogy ott püspökséget alapítson, amelynek ő lett a vezetője, de a katolikus hagyomány szerint a pápaság intézménye is a nevéhez köthető (ő volt az első pápa), tiszteletére viseli minden pápa a halászgűrűt, amelyen Péter látható, amint bárkájából hálót vet ki, s talán az sem véletlen, hogy a püspökök és a pápák süvege tátott szájú halfejet ábrázol...

Antiochia a kereszténység bölcsője lett, ugyanis ebbe a szíriai (ma törökországi) városba menekültek és itt telepedtek le a Judeából származó tanítványok, itt nevezték őket először Krisztuskövetőknek, vagyis keresztényeknek. Antiochiai Szent Ignác (Kr. u. 100 körül) a szmirnaiakhoz írt levelében használta először a katolikus (egyetemes) Egyház kifejezést. Antiochia az első században autonóm városnak számított, a római császárok elismerték a város vallási függetlenségét, ahol nem zsidó vallásúak is tagjai lehettek a korai keresztényszektának Szent Péter és Pál hittérítő küldetésének köszönhetően. (Pál 40-ben érkezett a városba, és innen indított négy hittérítő útja közül hármat, Péter 44-ben került a városba).

Az első század végére Antiochia a keresztény vallás és kultúra fellegvára lett, mivel itt élt a legnépesebb keresztény közösség. Ebben a városban zajlottak le az első vallási jellegű (hit) viták a teológusok és filozófusok között. A kereszténység terjedésével az egységes egyház rendszerének is fel kellett épülnie, amit a különböző egyházi vezetők eltérő bibliaértelmezése nehezített. A hitvitákat zsinatokon bonyolították le, amelyeknek az első öt székhelye Antiochia volt. (Antiochiát a zsinatok városának nevezték a 200-as, 300-as években.) A bibliaértelmezések kitértek egyebek mellett Jézus Krisztus emberi vagy isteni voltára, a Szentháromság és az isteni megtestesülés formáira stb.

A viták az idők folyamán olykor elmérgesedtek, és akár fegyveres konfliktusokat is szültek. A 3. században létrejött ókeresztény teológiai irányzatot antiochiai irányzatnak nevezték, amely elnyomta az alexandriai iskola tanításait. Az egyiptomiak szerint a Bibliát allegorikusan kell értelmezni, ezzel szemben az antiochiai iskola hívei úgy vélték, hogy a Szentírást szó szerint kell értelmezni és hirdetni. A teológiai vitába a római pápa is bekapcsolódott, és ennek következtében az antiochiai iskola az egyházi kiközösítés felé haladt (a pápa révén tehát győzött az allegorikus irányzat).

Kr. e. 49 táján Julius Cesar is járt Antiochiában, és tisztelete jeléül építtetett egy hatalmas Jupiter templomot. A kereszténység bölcsőjében átépítésre került minden pogány építmény, így Jupiter templomából is keresztény rítus szerinti nyolcszögletű katedrális lett. Továbbá számon tartják Antiochiában azt a barlangtemplomot, amelyet a hagyomány szerint maga Szent Péter alakított ki egy hegy oldalában.

A Római Birodalom 395-ös kettészakadásával Antiochia a keleti (keresztény) egyházak központjává vált, de az 528-as földrengés után, amely 300 ezer ember életét követelte, Antiochia már nem tudta visszaszerezni korábbi dicsőségét, annál is inkább, mivel a későbbi kereszties háborúkban, majd a török uralom következtében (1517-ben csatolták az Oszmán Birodalomhoz) a város történelmi mélypontjára zuhant, de a pat-

riarchátus mindmáig megmaradt. Napjainkban hivatalosan öt pátriárka létezik...

A korábban számba vett Shakespeare-művek (lásd: Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon) egyik alapkérdése az Istenről és az emberről (istenember-emberisten) ezúttal is újrafogalmazódik, már csak az marad hátra, hogy Pericles is bekapcsolódjon, és megválaszolja. Antiochia, mint láttuk, történelmi vonatkozásban is a kérdések és feleletek, a hit (viták), a rejtvények-rejtélyek fővárosa, ahol komoly, legalább 2000 éves hagyományai vannak a patriarchátusnak.

Talán ez is oka lehet annak, hogy Shakespeare a „saját emberét” éppen erre a helyre küldte válaszadónak, ahol a (találós) kérdés mikéntje a perdöntő, tudniillik az, hogy szó szerint értendő-e, vagy átvitt értelemben, allegorikusan. Antiochius valójában arra kíváncsi, hogy egy triviális kérdésre tud-e Pericles nem magától értetődő választ adni, jártas-e a szimbólumok világában, ismeri-e az allegóriákban való kommunikációt, vagy szó szerint értelmezi a kérdést, és ennek megfelelően is válaszol.

Tekintettel arra, hogy Pericles válasza nem (teljesen) metaforikus, úgy tűnik, hogy a kérdésfeltevőnek nem nyeri el tetszését a felelet, más, „szebb” válaszra számít, amikor a provokatív kérdést lánya révén felteszi. Nemcsak álcázott hitvitának lehetünk tanúi az antiochiai és az alexandriai iskola között. Pericles képviseli az antiochiai irányzatot és a rejtvényt, mint ahogy a Bibliát is szó szerint érti és érte-ti, Antiochus pedig az egyiptomi iskola híve, aki allegorikus választ vár rejtvényére, a Bibliára. Külön érdemes megjegyezni, hogy a nem antiochiai Pericles adja az antiochiai választ, az antiochiai Antiochus pedig az alexandriait. Shakespeare mintha bennünket is belekényszerítene a játékába, ami nem babra megy, hanem egyenesen létkérdéssé válik, hogy őt magát ezúttal éppen Pericles kapcsán szó szerint, vagy átvitt értelemben olvassuk, értjük.

Ugy tűnik, hogy mindkét, sőt, több olvasatnak is van létjogosultsága, legyen szó Periclesről, mirőlünk („művelt jelen népe”), hiszen, mint láttuk, az antiochiai zsinaton feltett kérdések is megtalálták a maguk válaszait, és éppen annyit, ahány újabb tan született a Biblia-magyarázatok kapcsán. Például: nesztoriánusok, arianisták, monofiziták, maroniták, melkiták stb.

Mindez azt az érzést hívja elő belőlünk, hogy tulajdonképpen Antiochus döbbsentette rá Periclest arra, hogy egyoldalú a gondolkodása. Ezért küldte, de ment az magától is, a becsületes, de „műveletlen” Periclest Simonideshez, hogy az szó szerint avassa be az allegóriákba, ami a jelek szerint meg is történt. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a patriarchák Periclesben in-

ternalizálódnak énrészként, Shakespeare pedig nem tesz mást, mint hogy a kedvünkért kivetíti őket a (fel)színre...

Antiochiának azonban van egy kereszténység előtti hosszú és dicső szép múltja is, amikor (fénykorában, amely a hellenizmushoz köthető) Kelet Királynőjeként emlegették, de becézték Tetrapolisznak is, mivel 4 városrészből állt. Közigazgatásilag Antiochiához tartozott a várostól kb. 8 km-re levő városrész, Daphné (a két település nevét egykoron nem is lehetett különválasztani), az ókori világ legpompásabb városrésze, ahol a görög mitológia antik isteneinek hódoltak a helybeliek. Daphné ligeteibe az Aranykapunak nevezett bejáraton keresztül lehetett bejutni az Antiochiából jövő úton, amely egyenesen a híres jóshelyhez vezetett, ahol a legenda szerint egy Daphné nevű driád babérfává változott. Daphné erdei nimfa volt, akibe Apollón beleszeretett, miután Érosz nyilával szerelmet ébresztett benne, de Daphné nem viszonzta a szerelmet, miután Érosz kioltotta belőle az érzelmeket. Daphné szülőföldjéről, ami (talán) nyugaton volt, Kis-Ázsia keleti tájaira menekült, Antiochia kertjébe-ligetébe Apollón elöl, aki egészen idáig üldözte szerelmével. Mikor Apollón már-már utolérte Daphnét, Péneiosz folyamisten, a nimfa apja, hogy megmentse lánya szüzességét, Daphnét a döntő pillanatban babérfává változtatta. Tudnunk kell, hogy a driádok a görög mitológia Falkei, Fa-istennői, a nim-FÁK.

A darabban ugyan nem esik szó Daphnéról, de egy okosnak tartott kérőtől, mint amilyen Pericles, elvárható, hogy Daphnéról úgy is, mint Antiochia városrészéről (ötödik negyedéről), és úgy is, mint driádról, akinek tanulságos a története, legyen tudomása. Ez a bizonyos tanulság éppen abban rejlik, hogy metaforikus nyelvezetben, allegorikusan mond el egy, akár vérfertőző viszonyként is értelmezhető fámát.

Daphnéban nem nehéz felismernünk Antiochius lányát, a hősszerelmes Apollón Pericles jelmezében próbálja beteljesíteni szerelmét, megkapni Kelet Királynőjét, de az Aranykaput nem lépheti át (nem bújhat át rajta), mivel az apa, a folyamisten Péneiosz, vagyis a mi Antiochiusunk ezt már megtette, amikor a kertbe hatolt lánya kérésére. Daphné apja általi fává válásának mozzanatát értelmezhetjük úgy is, mintha az „órapa” ezen a módon gátolta volna meg, hogy lánya szüzességét Apollón elvegye, de olvashatunk úgy is a sorok között, hogy maga Péneiosz (Antiochius) az, aki a leánya létállapotát megváltoztatta, növényesítette, „igazi nővé” tette, amikor a saját (hím)vesszőjét, falloszát, péniszét belé oltotta, ültette, fértette, folyatta és a (nim)Fát fa-nővé tette. A babér (görögül daphné) nemcsak Apollón napisten szent növénye, a dicsőség, a siker és a megérdemelt jutalom, a halhatatlanság jelképe, ha koszorú vagy korona alakjában kerül a megfelelő nyakba, fejre, de a keresztények számára Máriát jelképezi.

Pericles tehát nemcsak „allegóriatanból”, hanem történelemből és mitológiából is elégtelenre vizsgázott Antiochius tesztjén, annyit viszont megtanult ezen a jóshelyen, hogy ha célt akar érni: apától leányt kérni, akkor olyan tabukat kell szóvá tennie, amelyek csakis a metaforák nyelvezetén, allegóriák formájában fogalmazódhatnak meg, és nem szó szerint.

Shakespeare mindezek ellenére azért gondoskodik arról, hogy az átvitt értelmű gondolkodás és beszéd magvait mégis elhintse hőisében, amelyek ott lappanganak Periclesben, jelezvén, hogy nem teljesen reménytelen eset:

„Pericles:

Ti istenek, teremtőim, akik
Szeretemben uralkodtok s szívem
Felgyújtottátok, hogy az égi fa
Gyümölcsét megízleljem, vagy ha nem,
Meghaljak érte – ó, segítsetek
– Hiszen fiatalok s szolgátok vagyok –
Elérni ezt a végtelen gyönyört!”
(Első felvonás, első szín)

Lehet, hogy Pericles mégiscsak megsejt valamit szerelme kettős természetéből, hogy tudniillik az leány is, és fa is, amikor égi fának nevezi? Lehet, hogy mint isten(ek) fia felismeri Daphnéban a babérfát, és így (Szűz) Máriát, vagyis saját anyját érzékeli? A hősök csillagösvényre lépése a népmesékben és a mítoszokban is az ősszülőkhöz való megtérést jelképezi. Az égi fa, vagyis a Tejút, Tejút(anya)istennőként téríti magához a (Nap? Hold?) fiút, amikor az pályájának erre a szakaszára érkezik. Tudnunk kell, hogy a mitikus időkben az ősszülők szinte szükségszerűen szakrális vérfertőzés elkövetői voltak egymással való viszonyukban, különösen korszakvégek és egyben új korok, istenek, emberek, vallások létrejötténél.

Ha Pericles „égi fát” mond, akkor az (ős)apa, Antiochius, „Hesperida-kerttel” válaszol, és nem kertel, amikor megtiltja, hogy az ifjú herceg az aranyalmához nyúljon. A „fiú” csak virág(növény) nyelven értekezik az „apával” az anyáért való küzdelemben, szópárbajban. Lehet, hogy ezúttal Pericles teszteli Antiochius? Bárhogy legyen is, Shakespeare újra utat mutat (súg) a „művelt jelen népnek”, ujjal mutat egy másik kertre, amely ezúttal nyugati irányban lelhető fel.

A Heszperidák, vagyis Aiglé (ragyogás), Erütheia (vöröslő), Heszperia (esti) a görög mitológiában az éjszaka istennőjének (Nüx) és a sötétség urának (Erebosz) lányai, az éjszaka nimfái, a boldogság kertjének őrzői, messze nyugaton, a világ peremén, az Ókeanosz-folyó mellékén, akik az ifjúság almáját-almáját vigyázzák. A legenda szerint Héra (Zeusz főisten felesége és testvére – egyébként a házasság és a szülés oltalmazója) a kertet anyjától, Gaia földistennőtől kapta nászajándékkul (attól a Gaiától, akinek Dahné is a lánya volt), de, mivel nem bízott a Heszperidákban, az almafa további felügyeletét egy kígyóra ruházta át, amely a fára tekeredett. Héraklész, a

görög mitológia „erős embere-istene”, megölte a kígyót, ellopta az almákat, miközben a Heszperidák gyönyörű fákká változtak.

Nem nehéz párhuzamot vonni az Antiochius által példának idézett Heszperidák és Daphné története között: a kígyó az apa, Héraklész a kérő, a Heszperidák pedig egyszerre nim(Fák) és „gyönyörű Fák”, akik-amelyek az igényeknek megfelelően váltanak életmegnyilvánulást (leány-fa), és ami ezzel esetünkben egyenértékű: szűz vagy deflorált állapotot, ahol a defloráció szó szerint virágtalanítást jelent. A két történet mintha a helyszínek neveiben is kiegészítené egymást: Ókeanosz-Antiochia.

Végső soron tehát Antiochiusnak és leányának az esete forog fenn (szó szerint fent forog) mind Daphné, mind a Heszperidák vonatkozásában, arról már külön nem is szólva, hogy míg az előbbi az újszövetségi Mária-Jézus, addig az utóbbi az ószövetségi Ádám-Éva ősszülei viszonyát is kitapinthatóan érzékelteti...

Ha mindezek után folytatni szeretnénk az átvitt értelmű beszédet és a szimbólumokban való kommunikáció (ujj)gyakorlatát, akár például Pericles helyett is, mintegy vele rivalizálva újabb kérőként, akkor úgy is fogalmazhatnánk, hogy a két város(rész), vagyis Antiochia és Daphné, úgy viszonyulnak egymáshoz, mint király Kelet Királynőjéhez, mint férfi a nőhöz, mint férj a feleséghez, mint apa a lányához, mint a jelen a múlt-hoz, mint a kereszténység a pogánysághoz, mint a patriarchátus a matriarchátushoz, mint Tetrapolisz + az ötödik negyed (vagyis Daphné) Pentapoliszhoz stb.

És még valami: Zeusz, a görögök főistene, többkevesebb rendszerességgel folytatott hetero-, homo-, pedo(fil) és egyéb szexuális viszonyokat anyjával, nővéreivel, lányaival, nagynénjeivel, kis- és nagykorú fiú vagy lány rokonával, vagy idegennel stb., sokszor állatalakban (kígyó, bika, hattyú stb.), apját, Kronoszt, pedig egyenesen kasztrálta...

Periclesnek tulajdonképpen elég lett volna saját istenére, Zeuszra, és annak viselt dolgaira, nemi és nemtelen ügyekre gondolni ahhoz, hogy szalonképes választ adjon arra a bizonyos rejtvényre, csak hogy ebben az esetben Shakespeare is pontot tehetett volna a történet végére, egyet, és nem hármát, mint mi...

Újra szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy, mint az Athéni Timon esetében, ezúttal is, és még mindig, az ún. európai kultúra gyökereinél, „Európé mély-énjénél” állomásoztat bennünket Shakespeare, még akkor is, amikor a korai kereszténység (lásd: az öt antiochiai zsinat) még azon vitatkozott, azt vitatta, hogy van-e egyáltalán lelkük a nőknek...

A lélek szó többértelmű, sok fogalmat takar, aszerint, hogy filozófiai, tudományos (pszichológiai), vallási, spirituális stb. szempontból közelítjük meg. A kereszténység születésekor az embert (asszonyt?) hármasságban fogták fel: szellemnek, léleknek, testnek.

Idővel azután úgy döntöttek az illetékesek (Vienne-i zsinat, 1311), hogy az embernek „csak” teste és lelke van, s ennek a dogmának „köszönhető”, hogy később a bibliafordítók az eredeti „Szent Szellemet” Szentléleknek értelmezték.

De maradjunk továbbra is Európa gyökereinél, és ne lepődjünk meg azon, hogy Európé és Shakespeare Periclesének szülővárosához, Tyrushoz (Türosz) vezetnek a hajszálgyökök.

Ezúttal sem lehet véletlen, hogy a mester olyan várost választott (képzelt?) hőse születési helyéül, amely az egykori Fónícia legjelentősebb városállama volt, és a legendák szerint két világraszóló szülöttel, két „világmegváltó” nővel is megajándékozta a világot: Európával, Európa „anyjával”, és Didóval, Karthágó megalapítójával. Noha a város neve (Türosz) sziklát jelent, mivel a város eredetileg sziklára épült, nem lehet kétségünk afelől, hogy női lélek lakozik benne. (Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a Péter szó-név is sziklát jelent...)

Shakespeare történeteiben, így a „Pericles”-ben is, a helyek (pl. városok) nemcsak (hely) színek, hanem maguk is igazi szereplők, amelyek -akik a szó legtágabb értelmében testtel-lélekkelszellemmel bíró (élő) lények, emberek: nők, férfiak stb., akik-amelyek befolyást gyakorolnak a bennük lakó, vagy belőlük származó személyekre, és gyakran meghatározó szerepet játszanak a darab kimenetele szempontjából.

A darabok helyszíneinek természeti, történelmi, társadalmi, kulturális, vallási, (csillag) mítoszi stb. vonatkozásai, vagy a hozzájuk köthető (híres) személyek adják meg azok karakterét, kisugárzását, vagyis a darabokban betöltött helyét, amelyeket a legtöbb esetben érdemes figyelemre méltatni és „együtt olvasni a művel”, még akkor is, ha erre Shakespeare külön (látszólag) nem utal. Ha tovább sarkítjuk a fentieket, akár olyan érzésünk is támadhat, hogy ebben a darabban Shakespeare a helyszínekre osztotta a fő (szerepeket), a játék személyei pedig ezúttal amolyan háttérül szolgálnak...

Shakespeare Periclese ezek szerint éppen türoszi származásánál fogva, szinte az anyatejjel szívta magába Európé és Didó szellemiségét, és így a személyiségébe ivódott az a női princípium is, amely kiegészítette férfiúi lelkületét, tovább gyarapítva énjének (mély) rétegeit. Ahhoz tehát, hogy még közelebb kerüljünk Shakespeare Periclesének igaz valójához, nem kerülhetjük meg sem Európét, sem Didót, hősünkhöz ugyanis rajtuk keresztül vezet az út. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Pericles anyai-fóníciai örökségét, az írás és a hajózás tudományát, amelyek életbevágónak bizonyultak Shakespeare történetében, éppen ők közvetítették...

A legenda szerint Európé Agénór fóníciai király és Téléphassza királyné gyönyörűséges leánya volt, akit Zeusz főisten bika képében hódí-

tott meg, ültetett a hátára, és úszott át vele a tengeren Kréta szigetére, ahol három gyermeket nemzett a főníciai hercegnőnek. Úgy hírlik, hogy Zeusz a kaland emlékére hozta létre a Bika csillagképet. Didó, Bélosz türoszi király leánya volt, aki egy helyi (főníciai) gazdag nemeshez ment feleségül. Apja halála után Pygmalion, Didó bátyja, lett Türosz zsarnok királya, aki megölette Didó férjét, ezért Didó kénytelen volt hajón elmenekülni Türoszból, és meg sem állt Észak-Afrika partjain, ahol új várost alapított.

A hagyomány szerint a helyi uralkodó, Iarbas király, annyi földet ígért neki, amennyit egy bika bőrrel be tud takarni. Didó vékony csíkokra hasította a bőrt, és körülkerítette vele a dombot, amely később Karthágó fellegvárának az alapja lett. Iarbas feleségül akarta venni Didót, de az kitért az erőszakos közeledés elől, és a máglya tűzébe menekült.

Didó „Karthágóba hozta” a főníciaiak városvédő istenét: Baált, akit a Héber Biblia úgy mutat be, mint a zsidók istenének legnagyobb ellensége. Karthágóban az volt a szokás, hogy Baálnak, az ég istenének, a szülők saját kisgyermeküket áldozták fel. Baál kultikus állata a bika volt. Európé és Didó legendájának közös nevezője, a bika, nemcsak Türosz égi helyét jelöli ki a Bika csillagképben, hanem visszautal azokra a régmúlt, vallás előtti időkre és magaskultúrákra is, amikor, kb. Kr. e. 4400–2200 között a tavaszpont még a Bikába esett, bikaistenek (tehenistennők) voltak a bikamítoszok főszereplői. Pericles róluk akaratlanul is hírt hoz, mintha ezek a bizonyos bikák volnának a legősibb apái, nemcsak neki, hanem az ún. európai civilizációnak is...

Itt az ideje, hogy a történelmi Periclesről is szójunk néhány szót, azt gondoljuk ugyanis, hogy Shakespeare nem véletlenül éppen róla nevezte el hősét. A név jelentése: „dicsőséggel övezett”. Athénban született Kr. e. 495-ben, itt is halt meg Kr. e. 429-ben. Az athéni demokrácia egyik úttörője, Athén aranykorának („Periklész kora”) első polgára, Athén legnagyobb államférfiaként tartják számon, aki Athént az ókori Görögország kulturális és oktatási központjává tette az antik világ virágkorában, az egész emberiség időszakában.

Rokona volt Alkibiadésznek (az „Athéni Timon”-ból). Köztudottan és feltűnően hosszú feje volt (talán ezt leplezven ábrázolták következetesen sisakban), ami miatt egyszerűen hagymafejűnek nevezték: Szkhinokephalos.

De nevezték kortársai „Ész”-nek is, hiszen magas intelligenciájú, természettudományos képzettségű, zenei műveltségű, a filozófiának nagy jelentőséget tulajdonító államférfi, szónok, politikus és hadvezér volt.

Első felesége a legközelebbi rokona volt, akivel nem élt boldog házasságban, Periclest ugyanis sokszor és sokan vádolták (okkal vagy ok nélkül?) mindenféle intrikákkal, egyebek mellett azzal is, hogy viszonyt folytat barátjának és egy-

ben alvezérének feleségével, vagy, hogy saját fiának feleségét „szerette el”. Talán nem véletlen, hogy elvált első feleségétől, és a milétoszi Aszpásziával kezdett szerelmi kapcsolatot, aki mellesleg rokona volt első feleségének is, így neki is. A milétoszi nőkről abban az időben az a hír járta, hogy sokkal szabadabban éltek, mint a görögországi nők általában.

Aszpászia is azzal tűnt ki görög asszonytársai közül, hogy emancipáltabb volt náluk, rendszeresen részt vett a férfitársaságok társalgásaiban, megnyerően tudott érvelni állami, filozófiai, művészeti stb. kérdésekben, és így befolyásra tett szert. Sok államférfit és filozófust nyert meg magának, és egyben (talán?) Periclest is, akinek később a felesége lett. Azt híresztelték róla, hogy rabszolgányokat oktatott a hetérák mesterségére, sőt Periclesnek is szerzett „szabad születésű” athéni nőket, hogy az kiélhesse rajtuk perverz hajlamait...

Periclest tehát éles esze (lehet, hogy a hagymafej és az éles ész ugyanazzal a génnel öröklődik?), filozofáló hajlama, zeneszeretete és a női rokonokhoz fűződő különleges vonzódása tette alkalmassá arra, hogy Shakespeare „Pericles”-t faragjon belőle, olyan fejlődőképes hőst, aki alkalmas rejtvények, talányok, filozófiai-teológiai kérdések megválaszolására, ért a zenéhez, és mindezek mellett gyengéd szálak fűzik nőrokonaihoz, de adott esetben tud perverz is lenni, ha a helyzet úgy kívánja...

Márpedig a helyzet ebben a történetben néha igen visszás, ezúttal éppen Tarsusban szembeülhetünk fonákságokkal, ha mi is Pericles hajóinak egyikére szegődünk, aki éppen (bér)gyilkosa elől menekül. Már az is rendellenes, hogy meg sem próbál ellenszegülni és a saját otthonában, Tyrusban, bevárni és embereivel elhárítani a rá leselkedő veszélyt. Ehelyett ismét menekülőre fogja (mint tette ezt Antiochiában is), a várost kiürítetteti és Helocanusra bízta. Maga pedig egész népével és bőséges gabonarakománnyal hajóra száll (egy egész hajórajjal indul), és meg sem áll Tarsusig, hogy megmentse a várost az éhínségtől, cserébe pedig menedéket kér és kap.

Miért éppen Tarsus, és miért egy (éh)ínséges hely ad menedéket („szeretetet”) egy szorult helyzetben levő embernek és népének, és vajon a nép miért van szorult helyzetben?

Pericles, mintha tudna valamit erről a várossal, azon túl, hogy romlás sújtja:

„...rég római törvény szerint a vérfertőzés esetére előírt engesztelő áldozatot miért Diana ligetében kellett bemutatnia a főpaprak? Tudjuk ugyanis, hogy a vérfertőzés bűne a közhiedelem szerint éhínséget idéz elő, s ebből következően a termékenység istennője előtt kellett az engesztelő áldozatot bemutatni.” (James G. Frazer: Az Aranyág. Századvég Kiadó, Budapest, 1994. 90. old.)

A rómaiak sok mindent a görögöktől vettek át, nem lepődnének meg, ha a Diana istennőnek

vérfertőzés esetére előírt és bemutatott engesztelő szertartás is ilyen átvett szokás, csakúgy, mint a vérfertőzést követő éhínség hiedelme.

Pericles, aki, tudjuk, végső soron önmaga és a rejtvényben megjósolt vérfertőzéses sorsának beteljesülése elől menekül, talán abban bízunk, hogy ha segít a romlott város romlott és egyben szerencsétlen emberein, talán feloldást-feloldozást nyer a szeretetben:

„Pericles:

Nem hódolást kérünk: szeretetet,
Nekünk s a népnek, s hajónknak helyet.”
(Első felvonás, negyedik szín)

A tény, hogy idővel innen is menekülnie kell, s hogy a menekülés viharában népe odavész, azt sejteti, hogy túl korai a szeretetben való feloldás reménye, beavatásainak még csak a kezdeténél tart.

Szent Pál városában Saul megszületéséig, majd Pál fordulásáig és Szent Pál keresztény szereteten alapuló hittérítéséig még legalább 450-500 évet kell várnunk, és úgy tűnik, lesz kit, és lesz miért megtéríteni Tarsusban, ahol már a nevek is arról beszélnek, hogy a kormányzó, Cleon és felesége, Dionyza, valamitől olyan furcsák, természetellenesek, és hogy ezért sok rejtegetnivalójuk van:

„Dionyza:

Lehet lángot fűvással oltani?
Aki kiugró dombot tüntet el,
Míg hegyet bont, nagyobb hegyet emel.
Bús férjem, így van bánatunkkal is,
Ha balsorsnak nézzük, szenvedhető,
De ha nyessük, faként nagyobbra nő.

Cleon:

Ó, Dionyzám,
Ne szóljon-e, akinek enni kell?
Az éhséget titkolja s vesszen el?
Kínunkat nyelvünk jajjal hirdeti,
Szemünk is sírja, míg lélegzet
Habzsol tudónk, hogy jobban bújja ezt
S ha az Ég alszik, míg inség gyötör,
Segítségért riassza fel. – Ezért
Mondom el a bajt, mely pár éve dúl,
Könnyel segits, ha majd szavam kifül.

(...)

Cleon:

(...)

A csecsemőt dédelgető anyák,
Akik mindent áldoztak érte, most
A kis drágát készek felfalni is.
Férj s nő – az éhség oly éles fogú –
Sorsot vet: melyik hull a másikért.”
(Első felvonás, negyedik szín)

Cleon nőies panaszáradata és Dionyza megfontolt, bölcs, férfias józansága, mintha a nemek, a nemi szerepek felcserélődését jelezné, csak úgy, mint a díszben pompázó férfiak és nők, akik egymás tükrei, vagyis a férfi a nő, a nő a férfi.

A Cleon ugyan férfias hangzású név, és a leon is benne foglaltatik, vagyis a tüzes karakterű és szintén férfias oroslán, de ha nem a hangzásra figyelünk, hanem a „beszédességre”, akkor egy

„Cleo”-val állunk szemben, amelyből éppen a „pátra”, az apai rész hiányzik, mintha férfiaságtól fosztották volna meg. (Ezen a ponton érdemes visszautalni Szent Pálra, a város szülőttére, akinek voltak csonkítási (kasztrációs) ötletei térítései során.

Kleopátrában a kleo (cleo) a női dicsőséget jelzi, a patra az apát. Nem véletlenül volt Kleopátra „apás”, férfias nő, akiben azért mégis a nő tengett túl. Ezzel szemben Dionyza, a bor és a mámor megtestesítőjétől, Dionüszosztól kölcsönözte a nevét. A mítosz szerint Zeusznak, a görög főistennek, és Perszephonénak, az alvilág királynőjének nászából született egy Zagerus nevű fiúgyermek. Héra, Zeusz felesége, a gyermeket a Titánokkal széttépette és megfőzette, de Zeusz Rhea segítségével a megfőzött darabokat összeillesztette, életet lehelt beléjük, és Szemelé méhébe rejtette, akibe mellesleg szerelmes volt. Héra (további bosszúból) arra kérte Szemelét, hogy vegye rá Zeust arra, hogy igazi alakjában mutakozzék meg neki. Zeusz igazi alakja a vilámcsapás volt, így Szemelét halálra égette, de a csecsemő életben maradt. A halott anyából kiemelték az élő csecsemőt, és Zeusz combjába (más változat szerint ágyékába) varrták. Itt fejlődött ki, majd született meg apja combjából (ágyékából) szarvakkal és kígyókoszorúval a fején immár mint Dionüszosz, ami azt jelenti: kétszer született isten.

Dionüszosz már gyermekkorában felfedezte, hogy a szőlőből bort lehet készíteni, és noha vidám kedélyű istenség volt, követőit gyakran elragadta a halál, amikor a bortól, részegségükben, eszüket vesztett örült eksztázisban széttépték egymást, vagy azt, aki az útjukba került. Dionüszosz, ha feldühödött, képes volt találmányával akár egy egész várost is leitatni, elkábítani, és az embereket az örületbe kergetni. Agaué, Pentheusz király anyja, például részegségéből fakadó önkívületi állapotban széttépte a saját fiát.

Dionüszosz tehát végső soron apától született. Vajon milyen lehet egy apa szülte fiú nőiesített változata, mint Dionyza? Talán olyasvalaki, mint maga Dionüszosz, vagy még rosszabb, aki találmányával, a borral, képes városokat tönkretenni, és részeg örületbe kergetni annak valamennyi lakóját. Ez lehetett Tarsus bűne is, és az a gyanúnk, hogy a felelősség elsősorban Dionyza terheli, kérdés, van-e benne felelősségtudat. Abból, amit mond és tesz, arra következtethetünk, hogy híján van ennek a képességnek, vagy csak mímeli: Dionüszosz volt a görög színjátszás patrónusa...

A bortól megrészegült tarsusiak már azt sem tudták, hogy fiúk-e vagy lányok, „jó dolgukban” csak az élvezet volt a fontos:

„Cleon:

(...)

Nem táplálkozás, élvezet a fő.”
(Első felvonás, negyedik szín)

Ebben a furcsa, istentől elrugaskodott (kivéve természetesen a bor istenét), élvhajász, nemet vesztett / nemet cserélt közegben ne csodálkozzunk azon, hogy Cleon és Dionyza közös gyermeke egy „elhomályosult”, beteges (kis) lány: Philotén, vagy, ahogy Gower fogalmaz:

„Gower:

(...)

Cleonnak ilyen lánya van,
Könnyelmű és haszontalan,
Eladó, érett lány, neve
Philotén; az az ó rege
Állítja: vágya szüntelen.”

(Negyedik felvonás, Gower)

Talán ezért, vagy ki tudja, miért, apja nem is szereti:

„Dionyzia:

(...)

Te, aki nem szereted lányodat,”

(Negyedik felvonás, harmadik szín)

A kérdés tehát adott: Miért nem szereti Cleon a lányát? Miért-mitől „szüntelen a vágya” Philoténnek? (A Philotén név valószínűleg a Filotea egyik változata, jelentése: Istent szerető nő. Mindazonáltal a Philotén férfias hangzású.)

Első megközelítésben arra kell gondolnunk, hogy Cleon részegen nemzette Philotént, és Dionyza is alkoholos befolyásoltság állapotában volt, amikor megfogant benne a lánya. Philotén szüntelen vágya felfogható úgy is mint betegség (erotómánia, hiperszexualitás, nimfománia stb.), amely következménye lehet a szülők ittasságának. Cleon maga és a világ előtt is szégyellheti lánya ferde hajlamait.

A második megközelítésben az, hogy az apa nem szereti a lányát, felfogható úgy is, hogy nem biztos a saját apaságában: vagy azért, mert ismeri felesége kicsapongó, dionyzai szokásait, vagy azért, mert saját magát is ismeri, tudniillik, hogy impotens. Az alkohol hosszú távon impotenciát okoz, ezért féltékenyek az alkoholista férfiak, és ezért kérdőjelezzik meg gyakran, hogy valóban apjai-e gyermekeiknek. Láttuk, Cleon már a színrelépésénél is egyszerűen kasztrált.

Félő azonban, hogy más oka van Philotén betegségének és az apai „szeretetlenségnek”: vérfertőzés. Cleon és Philotén ugyanabban a cipőben járnak, mint Antiochius és lánya. Csakis ebből a „tanulsgóból” érthető meg a tarsusi éhínség, és csodálkoznánk, ha ez Periclesnek nem jutna eszébe. Végső soron tehát itt sem Thaliard üldözi, vagy veszélyezteti Periclest, magának kell ráébrednie (nem véletlenül hagymafejű), hogy Tarsusban is ugyanaz zajlik a színpalak mögött, mint Antiochiában, vagyis csöbörből vödörbe került. Ha erre a helyre történetesen nem „lánykérés” végett jött is, Philotén szüntelen vágyakozása, rá és főleg sorsát illetően nem túlzottan biztató. Már csak az a kérdés, hogy mindezek után hogyan képes a saját lányát rábízni Cleonra és Dionyzára.

Tény, hogy Philotén létezéséről csak mi, nézők olvasunk, tudunk, Periclesnek fogalma sincs arról, hogy van egy beteges leány is a közelben. De az is elképzelhető, hogy magától jobban féltette Marínát, mint a nevelőszülőktől...

Mielőtt tovább hajóznánk a viharban, érdeemes egy kicsit a rúd, vagyis a hajó elé vágni, és a történet végkifejletét ismerve, ezen a helyen észrevenni, hogy a szereplők közül egyedül Simonides lánya, Pericles felesége, Thaisa, mutatott be engesztelő áldozatot Diana istennőnek, amikor Ephesusban, Diana templomába vonult Vesta-szűz ruhában, csak ő tudja, s talán már mi is tudjuk, miért. Antiochiust és lányát, valamint Cleont, Dionyzát és Philotént a darabban eléri az elkerülhetetlen végzet, nem utolsósorban talán éppen azért, mert megfeledkeztek Dianáról, nem tisztelték eléggé a Holdat...

Mint ahogy ezt már korábbi Shakespeare-látatlainkban is érzékeltetni próbáltuk, ezúttal is megállapíthatjuk, hogy a darab (fő)hősét a Hold vezeti, de talán jobb, ha egyszerűen magát Periclest tekintjük Holdnak...

A darab hat helyszíne közül négyet már körbejártunk, voltunk Antiochiában, Pentapoliszban, Tyrusban, éppen most készülünk elhagyni Tarsust, hogy aztán Pericleszel Lesbos szigetén kössünk ki, és megtekintsük a fővárost, Mytilenét, majd Ephesosban a végére és egyben újra a kezdetére érjünk ennek a földrajzi, történelmi, vallási, néprajzi, mítoszi, csillagászati, asztrológiai, filozófiai, teológiai, pszichológiai, és ki tudja még, milyen utazásnak. De nagy hibát követnénk el, ha megfeledkeznénk a hetedik, mozgó helyszínről, Pericles hajójáról.

Haladjunk tovább. Kövessük Periclest, aki eddigi útjai során ugyan egyfajta kényszerpályán mozgott a menekülés miatt, mégis maga dönthette el, hogy hova-hogyan. Ezúttal viszont a víz, a tenger, a tengeri vihar sodorja hajóját, anélkül hogy a hajósna ebbe különösebb beleszólást engedne.

Noha a görög mitológiában Poszeidon a vizek (folyók, tavak), de elsősorban a tenger királya, aki szigonyával fel is tudja korbácsolni és le is tudja csillapítani a vizeket, és ezáltal befolyást tud gyakorolni a hajósok életére, nem szabad megfeledkeznünk a Hold vízre gyakorolt hatásairól sem (vihardagály, ár-apály, szökőár stb.), és elsősorban az újhold vagy a telihold az, amely a tengert is ki képes „billenteni egyensúlyából”.

A Holddal kapcsolatos és a témánkhoz kapcsolódó további fontos adat, hogy az egyenlítőhöz közeli tájakon a Hold leginkább csónak alakot vesz fel, és az arab mesékben éppen ezért is nevezik csónaknak a Holdat.

Mindebből arra is következtethetünk, hogy Pericles hajóját is a Hold hatja át (a hajó maga a Hold), de a tengeri viharnek is köze lehet a Holdhoz, elsősorban azonban a hajón történetekért tehető felelőssé a földgolyót kísérő égi-

test, vagy, ha úgy tetszik, maga a Hold-istennő: Diána.

Márpedig mindaz, ami a viharban történt, pontosabban viharokban, mert több is volt, sorsdöntő:

Az első viharban Pericles egész népe odaveszett, maga Pericles pedig Pentapoliszba vetődött, ahol rálelt későbbi feleségére, Thaisára, míg a második viharban elvesztette feleségét, akinek a koporsóját ugyanez a vihar Ephesosba sodorta. Ugyanebben a második viharban született meg a lánya, Marina (a név jelentése: „tengeri”, „tengerből származó”, „tengerhez tartozó”), és végül visszajutott oda, ahonnan elindult: Tarsusba.

Talán mondanunk sem kell, hogy a viharok a túlélőkben, de elsősorban Periclesben és Marinában olyan testi-lelki átalakulásokat idéztek elő (a viharok inkább voltak belsők, mint külsők – persze nézőpont kérdése), amelyeket nyugodtan nevezhetünk beavatásoknak.

Ez a beavatottság teszi majd alkalmassá arra az apát és lányát, hogy egészséges, természetes szülő-gyermek viszony alakuljon ki kettejük között, de talán az sem elhanyagolandó körülmény, hogy ez az érettség teszi lehetővé Marina számára, hogy új otthonában, Tyrosban, mint egyedüli nő továbbvigye az életet. (Tudjuk, az első viharban Tyrus egész népe odaveszett, így helyesebb, ha újrakezdésről beszélünk.)

Marina a darab végére rokonává, utódává, ősvé válik a nőiről nem véletlenül híres Tyrusnak, aki majd Európé és Didó szellemében fekteti le a múlt és a jövő fundamentumait.

A darab végéig azonban sok minden történik még, de a viharokban, viharokkal kezdődő beavatási folyamatok most, mintha látszólag megtorpannak volna.

Az igazság viszont az, hogy nyugodtabb vizeken és kevésbé látványos formában ugyan, de folytatódik a család tagjainak, vagyis Periclesnek, Thaisának és Marinának az átalakulása. Úgy is mondhatnánk, hogy az elkövetkezendő idő, vagyis az a bizonyos 14 év, ami egyébként a darab leghosszabb időintervalluma, a cselekmény tekintetében nem más, mint egy hosszú szünet(jel?), amely arra szolgál, hogy a szereplők is, és a nézők is felfrissüljenek, megújuljanak, átalakuljanak.

Hagymás István Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, Shakespeare-látlatok II. című kötet egyik fejezete a Pericles-tanulmány, amelyet folytatásokban közlünk.

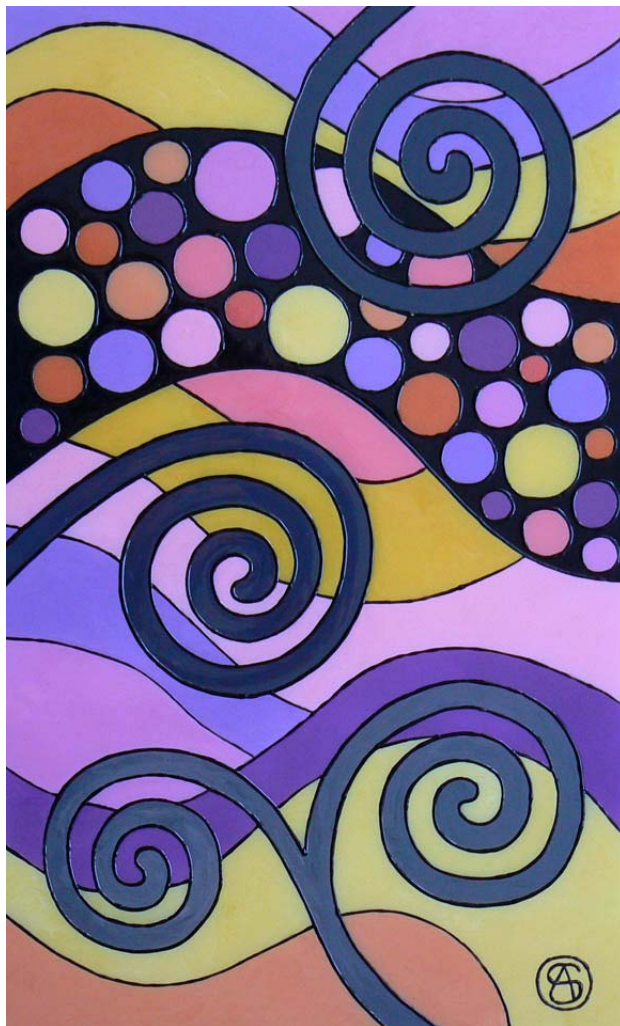
Orgoványi Anikó

Mediterrán emlék

Fönt és lent helyet cserélt
mélykék ég csábított merülésre
felhő vitorlák ringtak hűvös testén
felettünk fehér tajtékhabok úsztak
felfordult szférák világa zenélt

lemerültem az érzelmek
világegyetemébe
azt mondtad, ez a vége

örvények lázas sodrásában
vákuumot markolok
te vagy mélyen az ég és
fönt a tenger tintakékje
mindegy partra vetődök-e, vagy
belédfulladok.

Simon Anikó: Tánc 1.